N.F. AND OTHERS v. russia (№ 3537/15 та 8 інших)

Обставини справи

У цій справі заявники скаржилися на порушення їхнього права на повагу до свого приватного життя, захищеного статтею 8 Конвенції, у зв'язку з обробкою Міністерством внутрішніх справ (далі – Міністерство) їхніх персональних даних щодо закритих кримінальних проваджень або знятих чи погашених судимостей.

Кримінальні провадження, які були порушені проти заявників, були або згодом закриті з «нереабілітуючих підстав» (наприклад, через застосування Закону про амністію чи досягнення дружнього врегулювання між сторонами), або призвели до їх засудження. Через певний час судимості тих заявників, які були засуджені, були погашені або зняті судом.

Персональні дані заявників щодо цих кримінальних проваджень були внесені Міністерством до спеціальної бази даних.

У різні дати заявники звернулися до відповідних інформаційних центрів Міністерства із запитами для отримання довідок «про наявність / відсутність судимості, наявність / відсутність кримінального переслідування чи припинення кримінального переслідування». Більшості заявників ці довідки були потрібні для пред'явлення під час працевлаштування або надання своїм поточним чи потенційним роботодавцям. Отримані ними довідки містили детальну інформацію про відкрите проти них кримінальне провадження, наприклад, чи була застосована до них амністія, дати відповідних вироків, кримінальні правопорушення, у вчиненні яких вони підозрювалися або за вчинення яких були засуджені, винесені вироки та назви судів, які їх ухвалили.

Деякі заявники, нібито, були згодом звільнені через наявність судимості або їм було відмовлено в працевлаштуванні.

Заявники подали керівникам інформаційних центрів Міністерства скарги, вважаючи, що обробка даних, у тому числі зберігання, що стосувалися закритих кримінальних проваджень та погашених і знятих судимостей, є незаконною та непотрібною, і просили видалити такі дані. Деякі із заявників звернулися до Міністерства з проханням видалити такі дані та видати їм нові довідки.

Міністерство повідомило заявників про те, що довідки були видані відповідно до Правил видачі довідок про наявність / відсутність судимості та / або кримінального переслідування чи його припинення, затверджених наказом Міністерства від 7 листопада 2011 року, і що дані, які стосуються кримінального переслідування заявників, зберігаються в інформаційних базах даних відповідно до закону.

Кожен із заявників подав судовий позов проти Міністерства. Вони стверджували, по суті, що обробка Міністерством даних, що стосуються закритих кримінальних проваджень або погашених чи знятих судимостей, а також його відмова видалити цю інформацію були незаконними та непотрібними, оскільки:

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

- обробка таких даних суттєво обмежила право заявників на працевлаштування;
- обробка таких даних і, зокрема, тривалість їх обробки регулювалася наказами міністерства, а не федеральним законом;
- дані, що стосуються минулих судимостей, повинні були зберігатися до того часу, поки відповідні особи не досягнуть 80 років, незалежно від того, чи була судимість погашена, чи знята, і незалежно від виду вчиненого злочину, виду призначеного покарання, строку позбавлення волі та часу, що минув з моменту засудження;
- більше не було необхідності обробляти інформацію, що стосувалася їх засудження чи судового переслідування.

Національні суди відмовили у задоволенні позовів заявників, встановивши в кожній справі, що Міністерство мало право обробляти дані, що стосуються кримінальних проваджень проти заявників та їх засудження відповідно до Законів про поліцію та про персональні дані. Суди зауважили, що тривалість часу, протягом якого персональні дані, пов'язані з кримінальними переслідуваннями та засудженнями, можуть зберігатися в базі даних поліції, не визначалася жодним законодавчим актом, однак накази Міністерства передбачали, що така інформація повинна зберігатися доти, доки відповідна особа не досягне вісімдесяти років. Суди також зазначили, що збереження відповідних даних щодо засудження заявників залишалося необхідним і що відмова Міністерства видалити ці дані не порушувала їх прав.

Оцінка Суду

Суд повторив, що обробка державним органом персональних даних щодо закритих кримінальних проваджень або знятих чи погашених судимостей становить втручання у право суб'єкта даних на повагу до його чи її приватного життя, і що його завданням є перевірка того, чи було таке втручання виправданим з точки зору пункту 2 статті 8 Конвенції.

Даючи відповідь на питання про те, чи було втручання встановлене законом, Суд зазначив, що питання обробки органами влади даних про судимість особи повинні регулюватися чіткими, детальними правилами, які встановлювали б обсяг і застосування таких заходів, а також повинні існувати мінімальні гарантії щодо, зокрема, тривалості, зберігання, використання, доступу третіх сторін, процедури збереження цілісності та конфіденційності даних і процедури їх знищення, забезпечуючи таким чином достатні гарантії проти ризику зловживання та свавілля (див. рішення у справі M.M. v. the United Kingdom).

Суд погодився із твердженням Уряду, що обробка даних заявників мала правову основу в національному законодавстві, оскільки Закон про поліцію надавав останній право обробляти персональні дані особи в обсязі, необхідному для виконання її обов'язків. Оскільки заявники стверджували, що національне

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

законодавство не відповідало вимозі щодо «якості закону», оскільки накази Міністерства мали гриф «ДСК», Суд зазначив, що в цій справі це питання тісно пов'язане з ширшим питанням про те, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві, а отже було б доцільніше розглядати його з точки зору пропорційності, а не законності.

Відповідаючи на питання, чи переслідувало втручання законну мету, Суд нагадав, що для захисту свого населення національні органи влади можуть законно зберігати відповідні записи як ефективний засіб для покарання та запобігання певним правопорушенням (див. рішення у справі B.B. v. France). Відповідно, обробка даних заявників переслідувала законну мету запобігати злочинам та захищати права інших.

Суд зазначив, що втручання вважатиметься «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення законної мети, якщо воно відповідатиме «нагальній суспільній потребі» і, зокрема, якщо воно буде пропорційним законній меті, що переслідується, і якщо причини, наведені національними органами влади для його виправдання, будуть «релевантними та достатніми». Оскільки захист персональних даних має фундаментальне значення для реалізації особою свого права на повагу до приватного життя, яке гарантується статтею 8 Конвенції, національне законодавство повинно передбачати належні гарантії, щоб запобігти будь-якому такому використанню персональних даних, яке може суперечити гарантіям цієї статті. Потреба в таких запобіжних заходах є ще більшою, коли мова йде про захист персональних даних, що проходять автоматичну обробку, не в останню чергу, коли такі дані використовуються для цілей поліції. Національне законодавство має, зокрема, гарантувати, що такі дані є релевантними та ненадмірними відносно цілей, для яких вони зберігаються, і що вони зберігаються у формі, яка дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це потрібно для цілей, для яких вони зберігаються. Національне законодавство також має передбачати адекватні гарантії того, що збережені персональні дані будуть ефективно захищені від неправильного використання та зловживань.

Суд нагадав, що він вже розглядав низку справ щодо зберігання та обробки персональних даних осіб, засуджених за кримінальні злочини, а також осіб, які підозрювалися у вчиненні кримінальних правопорушень, але зрештою були звільнені. Оцінюючи пропорційність втручання у цих справах, Суд брав до уваги такі елементи: характер і тяжкість відповідних правопорушень, рівень фактичного втручання у право на повагу до приватного життя, обсяг і застосування системи зберігання даних, термін зберігання даних, можливість перегляду, гарантії проти зловживань і гарантії, спрямовані на регулювання доступу третіх сторін і захист цілісності та конфіденційності даних (див., наприклад, рішення у справах S. and Marper v. the United Kingdom [ВП]; Gardel v. France та Gaughran v. the United Kingdom**,** з подальшими посиланнями).

При проведенні такої оцінки відповідні національні органи повинні мати свободу розсуду. Межа цього розсуду варіюється і залежить від низки факторів, у тому числі характеру відповідного права за Конвенцією, що оцінюється, його

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

важливості для особи, характеру втручання та мети втручання. Вона, як правило, буде вужчою, якщо поставлене на карту право має вирішальне значення для ефективного користування особою її особистими або ключовими правами. Якщо під загрозою стоїть особливо важливий аспект існування чи ідентичності особи, межа, дозволена державі, буде обмежена. Проте там, де в державах-членах Ради Європи немає консенсусу – чи щодо відносної важливості інтересу, який поставлений на карту, чи щодо того, як найкраще його захистити – межа буде ширшою (див. згадане рішення у справі S. and Marper, §102).

В контексті застосування цих принципів до обставин цієї справи Суд зазначив, що заявники оскаржували не початковий збір даних щодо кримінальних проваджень проти них або їх засудження, а обробку цих даних після закриття цих проваджень з «підстав нереабілітуючого характеру» або після погашення їх судимості чи зняття її судом.

Суд звернув увагу на те, що в системі зберігалися дані не лише щодо кримінальних засуджень, але і щодо відкритих проти особи кримінальних проваджень, які згодом були закриті з «підстав нереабілітуючого характеру».

Після притягнення особи до кримінальної відповідальності значна кількість даних збиралася та зберігалася в базах даних. Крім того, дані щодо судимостей збиралися та зберігалися незалежно від характеру та тяжкості вчиненого злочину. Уряд не заперечував, що як збір, так і початкове зберігання цих даних мають бути автоматичними, і що їхнє подальше зберігання також є автоматичним. Тому обсяг та застосування системи зберігання даних були широкими.

Крім того, Суд зауважив, що процедура та строки зберігання та обробки даних регулювалися наказами Міністерства, які мали гриф «ДСК» і ніколи не публікувалися в жодному офіційному виданні та не були доступними для громадськості. Національні суди, які посилалися на ці накази, визнали, що такі дані повинні були зберігатися до тих пір, поки особа, про яку йдеться, не досягне 80 років. Відповідно до Закону про персональні дані та Закону про поліцію, персональні дані повинні були знищуватися після досягнення цілей їх обробки, або у випадку, якщо більше не було необхідності переслідувати ці цілі. Однак оскільки відповідні накази Міністерства були засекречені, дискреційні повноваження, надані Міністерству при здійсненні цих повноважень, не врівноважувалися достатніми гарантіями проти зловживань, а можливість будь-якого перегляду виглядала майже гіпотетичною. Чинне законодавство не передбачало жодного розрізнення на основі мети обробки даних, наприклад надання інформації в контексті працевлаштування, і, як наслідок, пропорційність та наявність відповідних і достатніх причин для втручання у право заявників на повагу до їх приватного життя взагалі не оцінювалися.

Суд також вказав, що рівень втручання у право заявників на приватне життя може відрізнятися залежно від того, чи був заявник засуджений, чи звинувачення щодо нього було знято. Для заявників, які не були засуджені за жодні кримінальні злочини, подальша обробка даних була особливо відчутною. Суд нагадав, що він уже висловлював занепокоєння щодо створення негативного суспільного сприйняття внаслідок того, що з особами, які мають право на презумпцію невинуватості, у

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

минулому поводилися як із засудженими особами (див. згадане рішення у справі S. and Marper, § 122).

Що стосується засуджених осіб, рівень втручання в їхнє приватне життя також буде відчутним після того, як їхня судимість буде погашена або знята судом; це особливо вплине на їхню соціальну реінтеграцію (див. Рекомендацію № R (84) 10 Комітету міністрів щодо судимості та реабілітації засуджених осіб).

З огляду на зазначене Суд дійшов висновку, що обробка даних заявників щодо кримінальних судимостей, які були погашені або зняті судом, а також даних щодо кримінальних проваджень, які були закриті з «нереабілітуючих підстав» порушила справедливий баланс між конкуруючими державними та приватними інтересами, та що держава-відповідач перевищила будь-які допустимі межі розсуду в цьому відношенні. Відповідно, така обробка становила непропорційне втручання в право заявників на повагу до їхнього приватного життя, і не може вважатися «необхідною в демократичному суспільстві».

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 вересня 2023 року й набуло статусу остаточного 12 грудня 2023 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.